AZ IRODALOM KLÍMAPOLITIKÁI

ABSZTRAKTOK

Berszán István

Jobboldal, baloldal, lomboldal: kivezetés a környezet és az irodalom klímapolitikájából

Sohasem lehetünk egyszerre mindenütt. De hogy hol vagyunk, az nemcsak a körülményeken, kontextusokon és mások pozícióin múlik, hanem a tájékozódási gyakorlatainkon is. Ezek döntik el, milyen térben tájékozódunk. Ha jobb- és baloldalra osztjuk a politikai tájékozódás terét, akkor mindent ebben a térben próbálunk meg elrendezni, természetesen attól függően, hogy jobboldalról vagy baloldalról teszünk rá kísérletet. Amennyiben pedig kutatás közben a politikai cselekvést fogadjuk el a gyakorlat paradigmájaként, akkor ezen belül igyekszünk mindent megragadni: klímaválságot és irodalmat egyaránt. Előadásomban Sirokai Mátyás *Lomboldal* című verskísérleteit (Jelenkor, 2020) tájékozódási gyakorlatokként vizsgálom, és arra vagyok kíváncsi, hogy amennyiben nem csak a jobb- és baloldal vagy általában a politikai cselekvés terének újrafelosztásai, milyen alternatív tereket nyitnak meg a környezettel teremtett kapcsolatukban, és miként relevánsak a globális klímaváltozásra adott aktív válaszként.

Csányi Erzsébet

Az égbolt mint néma jelbeszéd: a musili intellektuális próza égi tükreiről

A *Törless iskolaévei*ben Musil a kamasz főhős világból való kirekesztettségét a legérzékletesebben talán az égbolt jeleit olvasó fiatalember ábrázolásával ragadja meg. A némán meredő égbolt az „időtlenül hallgató világ" megfoghatatlanságát, értelmezhetetlenségét, képlékenységét tükrözi a lehető legéteribb módon. Törless tomboló képzelete, gondolati agresszivitása a vizuális látásmód, a szem és a vízió segítségével teremt visszaverődési felületeket. A létrejövő kommunikációban az áttetsző ég élő-élettelen zajlásai egy rendkívül felajzott, árnyalt szellemi-lelki fogékonyság iskoláját hozzák létre. A tájleíró irodalomban szokásos háttérfunkciók helyett Musil prózabeszédében az égvíziók egy új prózapoétika megteremtéséhez járulnak hozzá. A kutatás eme poétikai eljárások működésmódjaihoz kíván közelebb férkőzni.

Hajdu Péter

Toxic Environment in the Sequels of *The Handmaid's Tale*

Margaret Atwood's 1985 novel, *The Handmaid's Tale* was one of the era's second-wave feminist dystopias, and was much more concerned about sexist oppression than environmental issues. The 2018 television series adaptation of the novel, which triggered a boom in feminist dystopian novels (including a sequel by Atwood herself), revisited the story in an environmentally much more conscious context. The basic problem the religious fundamentalist regime of Gilead tries to deal with is widespread infertility, and nowadays (unlike in 1985) most readers/watchers must suppose that it is caused by environmental pollution, probably. With this hypothesis, however, we can interpret *The Handmaid's Tale* in the context

of environmental agency, if you like, as an allegory of the human activity that transforms the ecosystem in a way that it eventually endangers the survival of the human race. Human agency causes changes in the environment, but since the human body is not independent from that, the changes transform the human body as well, and the strategy developed by Gilead as a possible solution is centered around the ownership of the (female) body. The second season of the television series developed a story-line set in "the colonies" (elaborating on some scarce hints of the novel), where a toxic, probably radioactive environment makes the ecosystem's chemical agency visible on the screen. The paper takes in consideration the three seasons of the series and Atwood's two novels with occasional hints at feminist dystopias of the last two or three years.

Hamrouni, Houssem

Ecological Dystopias as Social Criticism: A Selection from the Fiction of Margaret Atwood and Paolo Bacigalupi

Critic Crispin Tickell argues that there are boundaries to human action that should not be crossed and he names nine scientific stops that humans should urgently note and respect. He also mentions that we have already been experiencing the repercussions of ignoring such stops as 'climate change' and 'loss of biodiversity' and that we are on the way to cross more scientific boundaries such as 'oceanic acidification,' 'changes in land use,' and 'chemical pollution,' etc. Dystopian literature offers us the possibility of experiencing a time and a place where all the aforementioned boundaries and more have been crossed by human behavior: worlds destroyed by ecological disasters driven by rampant hyper-capitalism, uninhabitable due to climate change and global warming, etc. Focusing on some examples from dystopian literature, such as Margaret Atwood's *MaddAddam* trilogy and Paolo Bacigalupi's *Pump Six and Other Stories*, this paper will be an attempt at arguing how the tradition plays a critical role and warns against what might happen if human behavior towards nature and the environment does not change. Zigmunt Bauman's concept of 'liquid modernity' which describes our modern present and explores its dystopian dimension will be of help in our analysis.

Hódosy Annamária

Az ökogótikus vámpír

Az „ökogótika" egy újabban bevezetett terminus-kísérlet a gótikus szemlélet és stílus olyan értelmezésére, amely a korábbi gyakorlatnál nagyobb súllyal veszi figyelembe a romantika gótikus jellemzőinek a kialakulása és a rohamosan fokozódó természetpusztítás közötti összefüggést. Az ökogótika egyik kedvenc iskolapéldája Frankenstein és a szörnye, akiket a gótika kritikusai a szóban forgó világlátás és a hozzá tartozó „stílus" jellegzetes megnyilvánulásának tekintenek, de akiket az ökológia képviselői is kezdettől fogva nagy kedvvel használnak metaforaként a klímaválságban is nagy szerepet játszó „pozitív visszacsatolás" bemutatására. Az előadás azt kívánja bemutatni, hogy a vámpír figurája nem kevésbé alkalmas az utóbbira. Kétségtelen, hogy a motívum és az ökológia összefüggése az ezredfordulóig kevésbé volt prominens, és a vámpírnarratívák értelmezését más (pszichoanalitikus, posztkoloniális, illetve mítoszkritikai) megközelítések domináltak. Ezeknek a fényében a motívum elsősorban a szexualitással, a betegséggel, a gazdasági diszkurzusban pedig a kizsákmányolással kapcsolatos jelentések metaforikus hordozójaként érvényesült. Ugyanakkor a narratíva ökokritikai aspektusai is kidomborodnak, ha a fentebbi értelmezések táptalajául szolgáló szövegrészeket és toposzokat a megfelelő kontextusban, azaz a természethez való hozzáállás történetének fényében, illetve a környezettudatosságot népszerűsítő újabb szakirodalommal összeolvasva vizsgáljuk. Hogy ez világossá váljon, érdemes összevetni a vámpírfigura 19. századi divatossá válásának ökológiai hátterét azokkal a mai trendekkel, amely az újabb

vámpírregényekben és filmfeldolgozásokban újszerűnek és igencsak „környezettudatosnak” tűnnek. Vajon ez a modern igényeknek való kényszerű megfelelés tünete, vagy pedig egy már mindig is jelenlévő impulzus, amely csak mára lehet (f)elismert eleme a vámpírmítosznak?

Hörcher Eszter Éva

Párhuzamos kitekintések: Buvári Tamás *Nekem te vagy* (2019) és Olga Tokarczuk *Bizarr történetek* (2019) című műveinek összehasonlító elemzése

Buvári Tamás kötetének érdekessége, hogy a 2020-at megelőző években készült, ennek ellenére a mára érvényes problémákat, félelmeket, szerzői (és emberi) meglátásokat tükrözi, egy modern, európai család belső bomlásán, drámáján keresztül enged betekintést világába. A főszereplő aktuális tudósítások által értesül arról, hogy a társadalmat végzetes veszély fenyegeti. Ebben a helyzetben mesterséges, képzelt családot teremt magának. Világában megjeleníti ezt a családot, valamint hozzárendeli saját gyermekkorának eseményeit. Buvári regénye a 2030-as évekre is kiterjed, a mi általunk is ismert múltból, a jelenen át elvezetve ide. Az összefüggéseken keresztül kibontakozik egy sajtos jövőkép, mely az általunk ismert világnak felel meg, nem mozdul el a radikálisabb science fiction atmoszférájába.

Olga Tokarczuk hasonlóképpen egy olyan jövőképet állít fel, melyben a mai ember otthon érzi még magát, nincs még jelen a megragadhatatlan jövőkép, éppen ezért kihangsúlyozza a megélt és megélhető világnak, társadalmaknak a létrehozható formátumait, a morális vonzatokat (kegyes halál, az eutanázia kérdésköre, ember és állat genetikai összekapcsolása, az orvostudomány és az orvosi etika talaja, Buvárinál szintén az orvostudomány hangsúlyossága, az abortusz etikai megközelítése.)

A két kötethez fűzhető fő szempontok, kérdések: milyen morális lépésekre szán(hat)ja el magát az ember, saját etikai és morális keretein belül és azokon túl. Milyen etikai határokat feszeget (Tokarczuknál példa ehhez az emberi test mesterséges életben tartásának kérdésköre, az orvostudomány fejlődése, és annak keretei, lehetőségei). Továbbá, milyen az emberi kapcsolatok, viselkedéstípusok minősége ebben a (képződő) világban, a biotechnológiai eszközök használatának (szf)érájában. Illetve, hogyan törekedhet az ember a tökéletes ember megalkotására, hogyan hangolhatja össze szellemi és világalakító gyakorlatát – az etika, politika és tudomány hármasának fényében.

Kelemen Zoltán

Milyen Isten menthet meg kit? (Martin Heidegger és az ökofilozófia)

Martin Heidegger filozófiája, ha nem is a kezdetektől, de viszonylag korán tartalmazott az embert körülvevő környezetre vonatkozó kijelentéseket. Később ezek a kijelentések különösen fontossá váltak számára. A 20. század totális diktatúrái számára kulcsfontosságúként határozódtak meg a humanizmussal szemben az ökológiai jogok filozófiai és egzisztenciális kritériumai. Ebben a helyzetben érdemes lehet megvizsgálni egy elkötelezett európai gondolkodónak az embert körülvevő környezetről az emberi felelősséget hirdetve-elismerve kifejtett nézeteit, melyek a nyugati filozófiában igen hamar vetették fel a gondolkodó ember ökoszférát illető felelősségének kérdését, pontosabban az e felelősség mentén megképződő gondolkodásnak az emberi kultúrára vonatkozó tanulságait. Véleményem szerint az ökológiai gondolkodás mint a Czeslaw Miłosi klasszikus humanizmus tagadása magában rejti a totalitarizmus csíráját, ahogy az például a Harmadik Birodalom, vagy a lenini Szovjetunió törvénykezéséből kitűnik. Jelen dolgozat Heidegger ökofilozófiáját vizsgálja különös tekintettel a fekete füzetekre, de az elemzés kitér a híres Spiegel interjú bizonyos részleteire és *A metafizikai alapfogalmai* vonatkozó részeire is.

Kovács Gábor

Egy szinesztézia jelentésének nyomában: a „white silence" szemantikája Jack London elbeszéléseiben

Jack London első publikált könyvének, a *The Son of the Wolf* című 1900-ban kiadott novelláskötetének első rövidtörténete: a *The White Silence*. A *fehér csend* szintagmával egy olyan innovatív alakzatot hozott létre, amelynek állandóan tágulni képes figuratív szemantikai köre egyenértékű a szerző egyik legsikeresebb történettípusának teljes szövegvilágával. Az „északi" novellák sora a *fehér csend* szinesztézia jelentéslehetőségeinek a kibontása; vagy fordítva: a *fehér csend* szinesztézia az „északi" novellák szövegvilágának miniatűr szemantikai ekvivalense. Előadásomban azt vizsgálom, hogy az *észak* (*North*) szinekdochét behelyettesítő *fehér csend* szinesztézia hogyan tesz szert szinte kimeríthetetlen szövegképző erőre. Már az *észak* szinkedoché is összetett értelemkört képez, amennyiben magába foglalja mindazt, ami a novellatípus cselekményszintjén meghatározza az emberi főszereplő és a sarkköri klíma közötti viszonyrend egészét (vö. pl. „a természet sok fogással meg tudja győzni az embert végességéről"). A *fehér csend* kifejezés ezt az amúgy is komplex referenciát formálja át metaforikus referenciává, költői szövegvilággá. Bár lehetséges, hogy megfordítva még érvényesebb az állítás: az innovatív szinesztézia egy olyan szövegtípus létrehozására ad lehetőséget, amelyen keresztül teljesen új módon lehet megérteni ember és klíma küzdelmét. Egy ilyen fókuszú vizsgálódásnak mindenekelőtt azt kell tehát több novellaolvasaton keresztül feltárnia, hogy a természeti és klimatikus jelenségegyüttest a Jack London novellák először is hogyan antropomorfizálják, majd azt, hogy hogyan alakítják szimbolikus jelentőségű szinekdochévá (*észak* vagy *fehér*), végül pedig azt, hogy hogyan formálják át sűrű többértelműséget képviselő szinesztéziává (*fehér csend*) az elbeszélések szövegvilágának diszkurzív kibontása során.

Kürtösi Katalin

„Szörnyű világ!" – avagy a klíma-problematika a *Tragédiá*ban

Az ember tragédiája kapcsán viszonylag kevés figyelem irányul a kritikában és a színre állításokban is a XIV. Színre, holott az mind a mű szerkezetét, mind annak eszmeiségét tekintve igen jelentős, hiszen ennek végén ébred fel Ádám álmából. Az 'eszkimó-jelenet' viszonylag rövid (179 sor – míg pl. a XI. Szín ennek több mint háromszorosa), a helyszín és a szereplők is zavarba ejtőek első látásra. A kritikai kiadás segítségével azonban nyomon követhetjük, milyen európai forrásokat használhatott Madách az őt olyannyira foglalkoztató – és költészetében is megjelenő -, mai értelemben környezetvédelmi és klíma-tudatos látásmód kialakításában. Az előadás a helyszín- és a szereplő-választást illetően a lehetséges történelmi és földrajzi ismereteket is megkísérli feltérképezni, vagyis kitér arra, mit tudhatott Madách és kora a brit birodalom peremének peremén élő őslakosokról (a XIX. század közepén számukat 300 ezerre teszik), és főként az eszkimókról.

Mezősi Miklós

A vihar mint a filológia szolgálóleánya (Vörösmarty: *A vén cigány* és a *Lear király*-fordítás)

Az irodalom történetéből számos esetet lehet említeni arra, hogy valamely nem várt szélsőséges időjárási jelenség minden előzetes emberi számítást felülírva gyökeres változást képes előidézni az események sorában. A Trójába hajózni szándékozó görög sereg veszteglése Auliszban, ill. Odysseus majdani bolyongása, hajótörése(i) két példa arra, hogy a szelek nemkívánatos mértékű jelenléte hogyan befolyásolja az eseményeket, bőséges anyagot szolgáltatva a vihar, a szelek mindent fölkavarni képes erejéről írni (költeni) kész szerzőknek.

Előadásomban egy szélsőséges időjárási forma, a *vihar* jelentőségéről fogok beszélni. A viharnak nem az irodalmi (mitológiai) cselekményt befolyásoló képességére helyezem a hangsúlyt, hanem arra,

hogy a vihar mozzanata egy irodalmi műben – szerencsés esetben – miképpen lehet a filológus segítségére az adott mű datálása vagy egyéb, a műre vonatkozó filológiai kutatások során.

Előadásom témája Vörösmarty Mihály *A vén cigány* című költeményének részletes vizsgálata és összeolvasása Shakespeare *Lear király*a viharjelenetével. *A vén cigány* viharképei és (a Vörösmarty által fordított) *Lear király* viharjelenete összevetése „megerősíti" azt a filológiai tényekből ismert életrajzi mozzanatot, hogy Vörösmarty *A vén cigány*t a *Lear* fordítása közben írta. A vihar („zivatar") poétikai funkciójának feltárásával, illetőleg *A vén cigány* és a *Lear király* „összeolvasásával" arra a kérdésre is választ kaphatunk, hogy miért a vihar jelenti a poétikai centrumot, vagy még inkább: poétikai erőteret mind *A vén cigány*ban és a *Lear király*ban? Az előadásban ki fogok térni *A vén cigány*ból „kihallható" zenei megszerkesztettségre is.

Steinbachné Bobok Anna

Társadalom és gazdaság a víz tükrében: Karel Čapek vízözön-víziói

A vízözön-megtisztulás-békekötés tengelyen az előadásban vizsgált Čapek-szövegek nem jutnak a megtisztulás fázisáig sem, a felsőbb hatalommal vagy az embert körülvevő világgal történő békekötés pedig végképp a történet körén kívül marad. Az ember által berendezett, elrendezett világ peremén lebegő vizek fenyegetése csupán következménye az e világot jellemző működésnek. A mitológiai utalások a különféle vízözön-történeteknek jellemzően a hátterében húzódnak meg, a Čapek-világ katasztrófái az események logikájából fakadnak, az ember és tettei állnak a középpontban.

Előadásomban ökokritikai szemszögből vizsgálom a *Harc a szalamandrákkal* című regényt, továbbá a víz erejét tematizáló rövidprózákat (*Tündöklő mélységek, Rendszer, A vízözön*). A kutatás fő kérdései az alábbiak: hogyan jelenik meg az emberi társadalmon kívüli világ a szövegekben; milyen módon lép interakcióba a két világ; mennyiben jellemzi a szövegeket a természeti és az emberi világ éles elválasztása, vagy olyan megközelítés, melyben az ember az ökoszféra részeként fogható fel.

Ezekben a szövegekben a víz a természeti erő, ami az emberek alkotta világot fenyegeti, azonban az ember számára nem emberiként adott természetnek nem ez az elem az egyetlen képviselője. Az emberi világot általában a nem emberihez fűző viszony vizsgálatakor tehát az állati, növényi, de a nem teljes értékűnek tekintett emberi szereplők helyzetét is érdemes figyelembe venni. A nem emberi megközelítésének bevett módozatai, struktúrái a társadalmi-gazdasági berendezkedés intenzíven működtetett elemeiként jelennek meg a legtöbb szövegben, domesztikáló funkciójuk biztosítja a természet kezelhetővé tételét, azonban úgy tűnik, ezek nem garantálják az emberi és az emberiség (változatlan) fennmaradását.

Tastekin, Sergen

Submergence of Anthropocentric Trends of Thought in Climate Fiction

The point of departure for this study is based on the hypothesis that the dawn of the current, human-dominated epoch called the Anthropocene has eclipsed Earth's officially known epoch, called the Holocene, due to a wide range of human-induced activities, resulting in catastrophic environmental and climatic crises. This proposed geologic time scale points to the period in which humankind has become a significant geological force because of adopting anthropocentric modes of thought by privileging the human over the nonhuman. In this sense, this study is aimed to conduct a comparative examination of two climate-conscious novels along with their similar emphases on post-apocalyptic scenarios, caused by anthropogenic climate change on a global scale. Both *The Drowned World*, written by J. G. Ballard in the 20th century, and *New York 2140*, written by K. S. Robinson in the 21st century, speculate on the early 22nd century along with their projections of the drowned London and half-drowned New York, respectively.

Despite their parallel focal points regarding significant rises in temperature and seawater levels, melted ice caps, resulting in climate change-induced flooding and submergence of global cities, their responses to epoch-making catastrophes are notably discrepant. Hence, this study seeks to trace the concept of the Anthropocene in these two climate fictions from different historical eras, in which Holocene biomes have been drastically altered, so as to put forward a socio-cultural criticism of the current anthropogenic activities from an ecocritical standpoint. By doing so, it is aimed to carry on a comparative interrogation of Ballard's critically dystopian narrative which breeds the utopian possibility for a renewal of fauna and flora in the absence of the human race and Robinson's critically utopian narrative which prompts humankind to take advantage of the devastating changes in ecosystems and climate on a global scale in order to innovate and test brand new sustainable forms of society and practices.